

دشواری‌های سیاست‌گذاری ایران با کشورهای خاورمیانه (مطالعه موردی با کشورهای عربستان، بحرین و ترکیه از ۲۰۲۱-۲۰۱۲)

رامین فخاری^۱

چکیده

هدف مقاله پیش‌رو بررسی دشواری‌هایی است که سیاست‌گذاری ایران را در قبال برخی از همسایگان‌اش با مشکل مواجه است، می‌باشد. زیرا درک این دشواری‌ها می‌تواند به نحوه تعامل و سیاست‌گذاری ایران با کشورهای همسایه کمک نماید. در این مقاله با پذیرش مفروضه‌های کمی به بررسی چالش‌های سیاست‌گذاری ایران با سه کشور همسایه‌اش یعنی عربستان سعودی، ترکیه و بحرین می‌پردازیم و عوامل موثر بر سیاست‌گذاری ایران با این سه کشور را بررسی می‌شود. راهبرد پژوهش قیاسی‌گونه پژوهش کاربردی موردی و ایستاسنجی است، یافته‌ها حاکی از آن است که رقابت‌ها بر سر صادرات انرژی، حضور و اعمال نفوذ عوامل خارجی در منطقه، رقابت‌های ژئوپلیتیک و تلاش کشورها برای احیای امپراطوری خودشان در منطقه و تضاد ایدئولوژیک ایران و همسایگان‌اش در منطقه و کاهش روابط اقتصادی از جمله مواردی است که منجر به فراز و فرودهایی در روابط ایران با عربستان، بحرین و ترکیه و در مواردی منجر به تیره شدن روابط ایران با این کشورها شده است. در نهایت می‌توان گفت که مجموعه‌ای از عوامل مرتبط با انرژی، ژئوپلیتیک مذهب و ایدئولوژی و رقابت‌های منطقه‌ای منجر به فراز و فرود روابط ایران با همسایگان‌اش شده است و سیاست‌گذاری ایران با این کشورها را با دشواری‌هایی مواجه نموده است.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری، ایران، عربستان، ترکیه، بحرین

^۱ دانشجوی کارشناسی‌ارشد مطالعات منطقه‌ای گرایش خاورمیانه، دانشگاه علامه طباطبائی raminfakhari@gmail.com

مقدمه

منطقه خاورمیانه همیشه به علت ویژگی‌های خاص آن از جمله وجود منابع نفتی و اقتصادهای رانتیر و مسئله امنیت یا بعبارت بهتر معمای امنیت اهمیت این منطقه از دیدگاه ژئوپلیتیک برای قدرت‌های بزرگ نوع خاصی از روابط در بین کشورهای منطقه وجود داشته است که با رقابت‌ها و روابط پیچیده‌ای توأم بوده است. که این پیچیدگی در نحوه سیاست‌گذاری کشورها در قبال همدیگر تأثیرگذار بوده است. و پیچیدگی‌های خاص خود را در زمینه سیاست‌گذاری کشورها در قبال یکدیگر به وجود آورده است. یکی از کشورهای در منطقه سیاست‌گذاری‌اش با کشورهای خاورمیانه دارای ظرافت‌ها و پیچیدگی‌ها و چالش‌های خاص خود می‌باشد کشور ما ایران است که بنا به دلایل و مسائلی مانند مسائل ایدئولوژیک و حکومت تئوکراسی مسئله امنیت اقتصاد وابسته به نفت و تضاد با برخی از قدرت‌های جهانی سیاست‌گذاری ایران را با کشورهای خاورمیانه دچار چالش‌هایی کرده است.

سیاست‌گذاری ایران با عربستان سعودی بنابه دلایل رقابت بر سر منابع انرژی و مسائل ایدئولوژیک و حضور قدرت‌های جهانی و رقابت با ترکیه بر سر مسائل استراتژیک و ژئوپلیتیک و خط لوله‌های انرژی چالش‌هایی را در سیاست‌گذاری کشورمان با این کشورها ایجاد نموده است. همچنین درباره بحرین نیز مسائل ایدئولوژیک و حضور نیروهای خارجی و همچنین تا اندازه‌ای مسائل مربوط به صادرات نفت و گاز نیز چالش‌های فوق را در روابط ایران و بحرین بوجود آورده است و به تبع این مسئله این چالش‌ها سیاست‌گذاری ایران با این کشورها را دچار چالش‌های نموده است.

بررسی دلایل موجود درباره چالش‌های سیاست‌گذاری ایران در قبال همسایگان‌اش از جمله ترکیه، عربستان سعودی و بحرین می‌تواند افق روشن‌تری را درباره روابط فعلی و روابط آینده کشورمان ایران با این کشورها پیش‌روی ما قرار بدهد و بررسی این مسئله می‌تواند به راه‌حل‌های احتمالی برای بهبود روابط ایران با همسایگان‌اش و یا حداقل کاستن از میزان این چالش‌ها در سیاست‌گذاری عمومی ایران در قبال همسایگان‌اش بکاهد و بررسی دلایل بوجود آمدن موضوعاتی که در سیاست‌گذاری ایران با کشورهای همسایه‌اش چالش‌برانگیز است می‌تواند نقش موثری را در حل این موضوعات و کاستن از چالش‌های سیاست‌گذاری ایران در قبال همسایگان‌اش را دارد. همچنین در صورتی که بررسی این متغیرها نتواند از میزان منازعات بکاهد افق روشن‌تری را در زمینه سیاست‌گذاری ایران با کشورهای همسایه پیش‌روی ما بگشاید.

هدف اصلی این مقاله بررسی چالش‌های مشترک سیاست‌گذاری عمومی ایران در قبال همسایگان‌اش می‌باشد. سوال اصلی این مقاله می‌باشد که ایران در سیاست‌گذاری با سه همسایه یعنی عربستان سعودی، ترکیه و بحرین است؟ فرضیه اصلی این مقاله بر این اساس استوار است که رقابت بر سر منابع انرژی رقابت بر سد گسترش عقاید دینی و تضاد تشیع و تسنن و همچنین حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای سیاست‌گذاری ایران

در قبال همسایگان‌اش را تحت تأثیر قرار داده است. سوال فرعی این مقاله بر این اساس استوار است که آیا چالش‌های ایران با همسایگان‌اش درصد منابع انرژی بر سر ایدئولوژی و مسائل دینی و بر سر قدرت‌های فرامنطقه‌ای در خاورمیانه می‌تواند بر سیاست‌گذاری ایران در قبال همسایگان‌اش تأثیرگذار باشد یا خیر؟ فرضیه فرعی این پژوهش بر این اساس استوار است که چالش‌هایی که بین ایران و همسایگان‌اش ایجاد می‌شود می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های ایران با همسایگان‌اش چالش‌هایی را ایجاد نماید. این مقاله با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای، کتاب‌ها و مقالاتی که قبلاً بصورت جداگانه چالش‌های سیاست‌گذاری ایران در قبال همسایگان‌اش را مورد بررسی قرار داده است گردآوری و در سه دسته یک کشور عربستان، ترکیه و بحرین مرتب شده است.

۱- چهارچوب نظری: مکتب کپنهاگ

مکتب امنیتی کپنهاگ مجموعه مختلفی از مولفه‌های تأثیرگذار بر مسئله امنیت را تحت یک چهارچوب گرد هم آورده است. که مسئله اقتصاد نیز یکی است عوامل تأثیرگذاری بر مسئله امنیت در مکتب کپنهاگ می‌باشد و به نظر می‌رسد درباره روابط ایران با همسایگان‌اش و همچنین چالش‌های سیاسی سیاست‌گذاری ایران در قبال همسایگان‌اش یک عامل دخیل نبوده است و مجموعه‌ای از عوامل دست به دست هم داده است^{۹۷} و سیاست‌گذاری ایران با برخی از همسایگان‌اش را دچار چالش‌های کرده است که بسیاری از عوامل فوق در چارچوب مکتب کپنهاگ جا می‌گیرند. در نتیجه سر شده است که چهارچوب نظریه این مقاله براساس مکتب کپنهاگ نگاشته شود و مجموعه مختلفی از عوامل را که منجر به چالش‌های امنیتی و به تبع آن چالش در سیاست‌گذاری ایران با همسایگان‌اش می‌شود تحت یک مقاله گرد هم آوری شود.

۲- عربستان سعودی

طیف متنوعی از عوامل از جمله عوامل ایدئولوژیک، عوامل استراتژیک، عوامل اقتصادی از عوامل نظامی و عوامل مرتبط با دولت‌های علوم منطقه‌ای سیاست‌گذاری‌های ایران را در درجه اول عربستان سعودی با دشواری‌های متعددی مواجه نمود:

۲-۱- رقابت‌های اقتصادی برای کسب جایگاه در بازارهای انرژی

ایران و عربستان سعودی تولید کننده نفت و گاز می‌باشند و دارای ذخایر عظیمی از نفت و گاز می‌باشند که این مسئله ایران و عربستان را تبدیل به دو رقیب در بازارهای نفت و گاز کرده است نموده است، و این مسئله

منجر به تسری مسئله اقتصاد در امنیت منطقه خاورمیانه شده است و می‌توان گفت اگر اقتصاد خاورمیانه براساس نفت نبود و یک اقتصاد رانتیر بر کشورها حاکم نبود و یا حداقل یکی از کشورها اقتصاد متکی به نفت داشت تنش‌های اقتصادی و رقابت‌های اقتصادی ایران و عربستان تا اندازه زیادی کاهش پیدا می‌کرد. موضوعی که سیاست‌گذاری اقتصادی ایران در منطقه را دچار چالش می‌کند این است که هر زمانی که دولت ایالات متحده آمریکا اقدام به تحریم مشتریان انرژی ایران به دنبال پاسخگویی به نیازهای خودشان هستند و عربستان سعودی با فشارهای آمریکا کمبود نفت ایران را با استفاده از افزایش تولید و افزایش فروش جبران می‌کند، یکی از چالش‌های سیاست‌گذاری ایران در منطقه خاورمیانه و همچنین مساله انرژی این موضوع است که عربستان سعودی و سایر کشورهای منطقه را برای جبران کاهش صادرات نفت ایران افزایش نفت خود را بیشتر نکند و این معضل با افزایش تهدیدات نظامی نیز همراه بوده است مثلاً در سال ۲۰۱۸ علی جعفری فرمانده کل سپاه پاسداران گفت اگر ایران نتواند نفت خود را به هیچکس نمی‌تواند در منطقه نفت خود را بفروشد و این مسئله را می‌توان بعنوان مصداقی از تسری مسئله امنیتی مجله امنیت و اقتصاد دروازه یکدیگر نامید (Rouhi, 2018: 33).

مورد بعدی درباره مارکت‌های جهانی نفتی مثل است که ریاض به نوعی از لغو تحریم‌ها و بازگشت ایران به مارکت جهانی نفت و گاز نگرانی دارد زیرا وارد شدن ایران به مارکت جهانی نفت و گاز منجر به افزایش عرضه و تزلزل در قیمت‌های نفت و گاز خواهد شد و وجود اقتصاد رانتیر در دو کشور هر دو کشور را به سمت تلاش سوق می‌دهد و منجر به ایجاد چالش‌های امنیتی و اقتصادی در سیاست‌گذاری‌های هر دو کشور نسبت به هم می‌شود (Mabon, 2019: 13).

۲-۲- رقابت‌های منطقه‌ای

ایران و عربستان در مناطق مختلفی از خاورمیانه دارای رقابت هستند که این مسأله بر تنوع سیاست‌گذاری ایران در مناطق مختلف در قبال عربستان و به تبع آن چالشی‌تر شدن این سیاست‌گذاری می‌افزاید. در سال‌های گذشته شبه نظامیان حوثی مورد حمایت ایران از هواپیماهای بدون سرنشین برای بمباران فرودگاه‌ها پایگاه نظامی العین و میادین نفتی عربستان استفاده کرده‌اند. حوثی‌ها تأسیسات مهم سعودی را مورد هدف قرار دادند و این مسئله منجر به کاهش ۵ میلیون بشکه‌ای تولید نفت عربستان سعودی شد.

یک عامل دیگر که می‌تواند در سیاست‌گذاری بین ایران و عربستان چالش‌هایی را ایجاد کند قبایل کشور عراق هستند هرچند که این کشور به دنبال میانجیگری بین ایران و عربستان است اما وجود قبایل سنی در عراق و شبه نظامیان شیعی در عراق و سایر نقاط منطقه و وجود یک خلع قدرت منجر به این می‌شود که عربستان سعودی با حمایت از نیروهای سنی درصدد تقویت جایگاه منطقه خود باشد و ایران نیز متقابلاً به

این مسئله دست بزند و مسئله شیعه و سنی در منطقه منجر به ایجاد چالش‌هایی در سیاست‌گذاری ایران با همسایه جنوبی یعنی عربستان سعودی شده است. یکی دیگر از مسائل واگرایی بین ایران و عربستان که سیاست‌گذاری ایران را در قبال عربستان با چالش مواجه می‌کند بحران امنیتی در سوریه و یمن است و افزایش مذاکرات درباره بحران سوریه و گرما می‌تواند امیدها را برای بهبود روابط دو کشور را افزایش بدهد.

۲-۳- رقابت مذهبی تئوکراسی حاکم بر عربستان با جمهوری اسلامی

ایران و عربستان هر دو به دنبال رهبری جهان اسلام هستند که این مسئله منجر به افزایش رقابت بین این دو کشور و به تبع آن دشوارتر شدن سیاست‌گذاری می‌شود. ایران سعی در گسترش محور مقاومت و هلال شیعی و عربستان سعودی سعی در حمایت از اهل تسنن و گسترش وهابیت را دارد (Fathollah-Nejad & son, 2016: 23).

جمعیت جوان عربستان سعودی و بیکاری فزاینده کشور و پایین افتادن قیمت نفت چالش‌های داخلی را برای ملک سلمان پادشاه این کشور ایجاد کرده است و ملک سلمان سعی می‌کند با رویکرد سخت‌گیرانه در قبال ایران سعی در نشان دادن قدرت منطقه‌ای خود برای کسب مشروعیت داخلی نماید.

۹۹

از دیگر مسائلی که سیاست‌گذاری ایران را در قبال عربستان سعودی با دشواری‌های مواجه می‌کند مسئله شیعیان عربستان سعودی است مثلاً عربستان سعودی در سال ۲۰۱۶ یک روحانی شیعه به نام شیخ را اعدام کرد که این مسئله باعث اعتراضات گسترده در تهران و حمله به سفارت عربستان شد. این اعدام با مخالفت رهبر ایران مواجه شد و عده زیادی در تهران و مشهد اقدام به تجمع در برابر سفارت و کنسولگری سودی نمودند که این مسئله منجر به قطع روابط یک ساله و متزلزل شدن روابط دو کشور شد.

سیاست‌های مذهبی دو کشور در زمینه منطقه‌ای فرصت‌هایی را برای حضور دو کشور در امور منطقه‌ای فراهم کرده است که گاهی این حضور منجر به دشواری سیاست‌گذاری منطقه‌ای دو کشور در قبال هم می‌شود، مثلاً تهران جایگاه حمایت از گروه‌های شیعی را در منطقه برعهده دارد که عربستان نیز در قسمت‌های شمال شرقی خود که مناطق نفتی این کشور نیز محسوب می‌شوند دارای یک جمعیت شیعه است و در عین حال عربستان نیز داعیه‌دار رهبری جهان اسلام است و نفوذ زیادی را در بین اهل سنت دارا می‌باشد و این مسئله قابل ذکر است که ایران نیز دارای یک جمعیت سنی بسیار بالا می‌باشد و مسئله انشعابات مذهبی در خاورمیانه سیاست‌گذاری‌های کشورهای در قبال یکدیگر را توانسته است با چالش‌ها و دشواری‌هایی مواجه نماید.

عربستان سعودی و ایران در سیاست خارجی خود از عامل مذهب استفاده می‌نمایند و از این مسئله برای کسب مشروعیت در داخل و در جهان اسلام بهره می‌برند که وجود دو کشور در خاورمیانه که هر دو از

سیاست خارجی بعنوان مصرف استفاده می‌کند منجر به گسترش تعارضات دو کشور شده است. ایران در سیاست خارجی خود مسئله محور مقاومت و حمایت از شیعیان را در سراسر جهان و منطقه مطرح کرده است نمی‌تواند نسبت به سرکوبی سیستماتیک شیعیان عربستان توسط حکومت این کشور سکوت نماید و در نتیجه رفتار عربستان با شیعیان منجر به ایجاد چالش‌هایی در سیاست‌گذاری ایران نسبت به عربستان سعودی شده است.

درباره عامل مذهب نیز می‌توان این مثل را اضافه کرد که دولت عربستان سعودی بعنوان خادمین حرمین شریفین مسئولیت نگهداری از اماکن مقدس مکه و مدینه را برعهده دارد که برای همه مسلمانان قابل احترام است و مراسم حج را برگزار می‌کند رخدادهایی که در مراسم حج نیز اتفاق می‌افتد و صرف وجود مراسم ختم در خاک عربستان بر سیاست‌گذاری‌های ایران نسبت به عربستان بی‌تأثیر نیستند در یک مورد که سقوط جرثقیل منجر به جان باختن تعداد زیادی از حاجیان ایرانی شده بود و یا واقعه دشت خونین سال ۱۹۸۷ منجر به تیره شدن روابط ایران و عربستان سعودی شده است چالش‌برانگیز بوده است و در پاسخ به واقعه سقوط جرثقیل رهبر ایران اعلام کرد که دولت عربستان صلاحیت مدیریت حرمین شریفین را ندارد (Mabon, 2019: 14).

ایدئولوژی وهابیت در عربستان سعودی سیاست‌گذاری‌های منطقه ایران را با دشواری‌های مواجه کرده است زیرا در سوریه، مصر، عراق، یمن، بحرین ایدئولوژی وهابیت منجر به ایجاد ناامنی‌هایی در این منطقه شده است که بر سیاست‌های منطقه‌ای ایران تأثیرگذار بوده است و منجر به تحمیل هزینه‌های جانی و مالی به دولت ایران شده است و یکی از عوامل تیره شدن و دشوارتر شدن سیاست‌گذاری ایران نسبت به عربستان سعودی همین مسئله وهابیت می‌باشد.

۲-۴- مسأله رابطه عربستان سعودی با قدرت‌های بزرگ

مبادلات گسترده اقتصادی عربستان سعودی با آمریکا بعنوان کشوری که ایران با آن کشور دچار چالش می‌باشد و خریدهای تسلیحاتی گسترده عربستان سعودی با آمریکا و بعلاوه حضور پایگاه‌های نظامی آمریکایی در خاک عربستان سعودی سیاست‌گذاری ایران در قبال عربستان سعودی را دچار چالش‌هایی نموده است. علاوه بر این روسیه متحده راهبردهای ایران سیاست‌گذاری منطقه‌ای ایران را در قبال عربستان سعودی انجام دادند و عربستان سعودی نیز از طریق سرمایه‌گذاری در صنایع گاز روسیه این دو کشور را به هم نزدیک کرده است گسترش روابط روسیه و عربستان می‌تواند سیاست‌گذاری ایران در قبال عربستان سعودی را دچار چالش‌ها نماید.

اقدام برای متعادل‌سازی و نزدیکی روابط بین ایران و عربستان و حفظ روابط تجاری ایران و عربستان بعنوان شریک اصلی غرب در خلیج فارس دو کشور را یک پیچیدگی در روابط دو طرفه مواجه کرده است و این مسئله که خاورمیانه فاقد پشتوانه استراتژیک منسجم برای حل معمای امنیت منطقه‌ای است یک چالش در روابط بین ایران و عربستان است و سیاست‌گذاری‌های دو کشور را در قبال هم با دشواری مواجه می‌کند. یکی دیگر از چالش‌های سیاست‌گذاری ایران درباره عربستان سعودی مثلث که ایران دارای روابط بسیار خوبی با چین می‌باشد و متقابلاً در برابر تحریم‌های آمریکا نسبت به مسدودسازی تنگه هرمز تهدیداتی را انجام می‌دهد اما در صورتی که تنگه هرمز مسدود شود و اینکه چین یکی از متحدان ایران می‌باشد واردات گسترده نفت و گاز را از عربستان سعودی انجام می‌دهد ممکن است با ایران به چالش بخورد و روابط بین دو کشور تیره بشود در نتیجه عامل چین منجر به کمرنگ‌تر شدن عامل نظامی شده است. (Rouhi, 2018: 34) اما در عین حال این مسئله می‌تواند بعنوان یک عامل همگرا برای بهبود روابط ایران و عربستان نیز عمل نماید. درک بحران امنیتی توسط عربستان سعودی منجر به این مسئله شد که عربستان از طریق دیپلماتیک به دنبال رابطه با ایران باشد اما مسئله‌ای که وجود دارد روسیه نیز مانند چین در عربستان سعودی دارای سرمایه‌گذاری‌های بسیار زیاد اقتصادی می‌باشد و روسیه و چین سعی می‌کنند تا در نزدیک شدن ایران به عربستان سعودی بعنوان یک متحد سنتی ایران و متحد ابتکار عمل و هماهنگی را در دست بگیرند و وجود ۱۰۱ کشورهای فرامنطقه‌ای در عربستان سعودی مانند روسیه چین و آمریکا یکی از عواملی است که می‌تواند در سیاست‌گذاری ایران بین عربستان سعودی چالش ایجاد کند.

۲-۵- امکان افزایش همگرایی عربستان با دشمنان منطقه‌ای ایران

تنگه باب‌المندب که نیروهای حوثی در آن حضور دارند نیز به یکی از عرصه‌های بین رقابت ایران و عربستان سعودی مبدل شده است اما تنگه باب‌المندب می‌تواند بخشی از یک ائتلاف بین‌المللی بر علیه ایران باشد و در صورت افزایش بین رقابت ایران و عربستان و بسته شدن تنگه روابط سایه ایران و سایر کشورها را به چالش بکشد بطور مثال تنها در یک مورد رژیم صهیونیستی اعلام کرد که هر ساله در حدود ۱۵ میلیارد دلار از تجارت خود را از طریق تنگه باب‌المندب انجام می‌دهد این مسئله می‌تواند منجر به افزایش اتحاد و همگرایی بین عربستان و رژیم صهیونیستی شود (Rouhi, 2018: 36).

۲-۶- مسابقه تسلیحاتی در منطقه

ایران در سال ۲۰۱۸ به میزان ۴/۱۴ درصد از صادرات نفت خام را داشته است که از این مقدار ۱۸ و نیم درصد برای مصارف نظامی استفاده شده است اما عربستان سعودی ۳۷ درصد از صادرات نفت جهان را در

همین سال داشته است که ۲۳,۳ درصد از این مقدار برای مصارف نظامی هزینه شده است همانطور که مشاهده می‌کنید عربستان سعودی هم دارای درآمد نفتی بالاتر می‌باشد و هم سهم بیشتری را در ساده مخارج نظامی دارد این مسئله می‌تواند تا اندازه‌ای سیاست‌گذاری‌های نظامی و امنیتی ایران را در قبال عربستان سعودی با دشواری‌های دیگر مواجه نماید. افزایش صادرات نفت خام در عربستان سعودی منجر به افزایش مخارج نظامی این کشور می‌شود و تاثیرگذاری اپک توسط عربستان سعودی برای تعیین سیاست گیم پا از نظر سهمیه تولید که در نهایت منجر به افزایش درآمد عربستان سعودی و افزایش هزینه‌های نظامیان می‌شود یکی از چالش‌های ایران در زمینه سیاست‌گذاری در قبال همسایگان‌شان و سازمان فکر می‌باشد در عین حال صادرات نفت خام از عوامل تاثیرگذار برای هزینه‌های نظامی در ایران کمتر است (Bakirtas & Akpolat, 2020 :10). محرک‌های زیادی در زمینه افزایش هزینه‌های نظامی وجود دارد که می‌توان به درآمد صادرات نفت خام نیز اشاره نمود کلی افزایش هزینه‌های نظامی در منطقه را می‌توان با افزایش درآمدهای نفت خام مرتبط دانست و افزایش نفت خام منجر به تهدیدات مختلفی در منطقه خاورمیانه مانند درگیری‌های مسلحانه و افزایش قدرت برخی از حکومت‌های منطقه که رقیب ایران محسوب می‌شوند اشاره نمود عربستان سعودی یکی از کشورهایی است که سهم قابل توجهی از درآمدهای نفتی را دارا می‌باشد می‌توان افزود که افزایش درآمد نفت خام عربستان سعودی و افزایش هزینه‌های نظامی این کشور سیاست‌گذاری‌های ایران با عربستان سعودی را در منطقه با چالش مواجه کرده است (Bakirtas & Akpolat, 2020: 2).

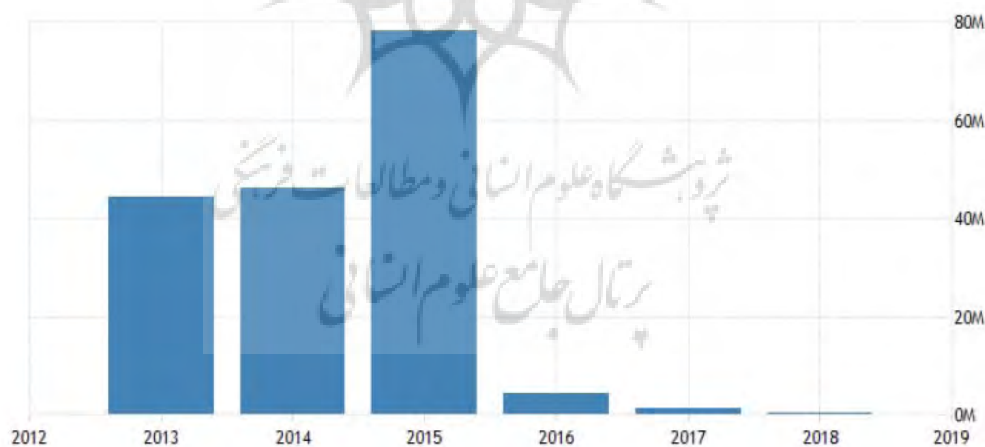
۷-۲- مبادلات کم اقتصادی

مبادلات کم اقتصادی یا کاهش صادرات و واردات روابط و در نتیجه سیاست‌گذاری کشورها نسبت به هم را با چالش مواجه می‌کند.

نمودار ۱) روند کاهشی واردات عربستان از ایران از سال ۲۰۱۵

۱۰۳

نمودار ۲) کاهش واردات ایران از عربستان

۳- ترکیه

۳-۱- تلاش ترکیه برای تبدیل شدن به هاب انرژی منطقه و رقابت با ایران در قفقاز

مسأله‌ای که سیاست‌گذاری ایران در قبال ترکیه می‌تواند با چالش‌های مواجه کنند این است که ورود روسیه به مارکت‌های نفت و گاز و افزایش صادرات نفتی و گازی روسیه به این کشور منجر به تنوع‌بخشی به سبد انرژی ترکیه می‌شود و این مسئله می‌تواند تا اندازه‌ای از وابستگی اقتصاد و کشور ترکیه به نفت و گاز ایران بکاهد و در نتیجه کاهش وابستگی می‌تواند سیاست‌گذاری ایران در زمینه انرژی با کشورهای همسایه از جمله ترکیه راه با مشکلاتی مواجه نماید. مسئله بعدی نیز درباره ما شرکت‌های نفت و گاز و تنوع‌سازی مارکت‌های نفت و گاز ترکیه این مسئله است که ترکیه سعی دارد از آسیای مرکزی و جمهوری آذربایجان اقدام به واردات نفت و گاز نماید و همچنین سعی دارد که یکسری لوله نفت و گاز از اقلیم کردستان عراق به سمت کشور خودش بکشد و سعی دارد که تعاملات خود را با اربیل در زمینه نفت و گاز افزایش بدهد. و این موضوع نیز، حضور ایران در مارکت نفت و گاز ترکیه و همچنین تلاش ترکیه برای تبدیل شدن به هاب انرژی منطقه کشیده شدن لوله‌های نفت و گاز متان متنوع از سایر کشورها به سمت ترکیه می‌تواند صادرات نفت و گاز ایران به سمت اروپا را با چالش‌های جدی مواجه نماید (Ayman, 2014: 17).

سیاست‌گذاری ایران در قبال جمهوری آذربایجان و ارمنستان و گرجستان به دلیل نزدیکی جغرافیایی و بیشینه تاریخی دارای اهمیت‌های بسیار زیادی است اما منشاء فرصت‌ها و تهدیدات بسیار زیادی برای منطقه بوده است و سیاست‌گذاری ایران در قبال منطقه قفقاز می‌تواند در سیاست‌گذاری ایران در قبال ترکیه تأثیرگذار باشد. قفقاز بعنوان یک کریدور حمل و نقل برای ایران بسیار اهمیت دارد. و ایران دارای یک سیاست‌گذاری مستقل درباره مسئله قفقاز است (Arjmand, 2018: 16).

مشکلات امنیتی حل نشده در قفقاز پیامدهای شدیدی را برای امنیت ملی ایران و ترکیه داشته است و توانسته است بر پویایی روابط بین ایران و ترکیه تأثیرگذار باشد. حضور همزمان اسرائیل و ترکیه در جمهوری آذربایجان و حمایت سایر ترکیه از جمهوری آذربایجان و روابط ایالات متحده آمریکا و ترکیه که راهی را برای نفوذ آنکارا در جمهوری آذربایجان باز کرده است و همچنین بیانیه‌های علیف که تمامیت ارضی ایران را تهدید می‌کند منجر به این مسئله شده است که یک واگرایی در روابط بین ایران و ترکیه بر سر مسئله آذربایجان به وجود آید و ایران نسبت به سیاست‌های ترکیه در منطقه حساس شود و علاوه بر این مسائل مناقشه بین آذربایجان و ارمنستان بر سر قره باغ و مسدود شدن بخش‌هایی که ارمنستان را به ایران متصل می‌کند نگرانی‌های امنیتی مختلفی را نسبت به رهبران ترکیه در بین رهبران ایران برانگیخته است (Arjmand, 2018: 18).

اتمام پروژه کریدور نخجوان آذربایجان که در توافقنامه صلح بین‌الملل استان آذربایجان آمده است می‌تواند منجر به ارتباط ترکیه با کشورهای ترک‌زبان آسیای مرکزی شود و علاوه بر این منجر به کاهش نفوذ ایران در آسیای مرکزی و قطع مسیر تجاری ایران و ارمنستان شود. یک سرمایه‌گذاری ۷۰ میلیارد دلاری در خطوط نفت و گاز طبیعی آسیای مرکزی و حمل و نقل آن از طریق آذربایجان می‌تواند تولیدات در دریای خزر را به جبهان در ترکیه متصل نماید و روابط اقتصادی و سیاسی ترکیه با کشورهای آسیای مرکزی را تقویت نماید و این خط لوله می‌تواند رقیبی برای خط لوله پیشنهادی ایران که از میدان پارس جنوبی به سمت عراق و سوریه و لبنان و از آنجا به سمت اروپا بود باشد. اگرچه ترکیه بطور علنی است آذربایجان حمایت نمی‌کند اما ترکیه هرگز از حمایت از باکو دست بر نخواهد داشت و مسائل این مسئله می‌تواند سیاست‌گذاری ایران در قبال ترکیه را در صد منطقه‌ای با چالش‌های بسیار مواجه نماید.

مسئله که ترکیه و ایران همیشه دو کشور هستند که مخالف ژئوپلیتیک با یکدیگر دارند ولی روابط اقتصادی دارند همیشه یک پیچیدگی را در سیاست‌گذاری بین روابط ایران و ترکیه ایجاد کرده است. با وجود مخالفت‌ها ترکیه همیشه نفت و گاز زیادی را از ایران می‌خرد و ایران نیز تجارت زیادی با ترکیه دارد. ترکیه به دولت اقلیم اجازه داده است که از خاک ترکیه برای صادرات نفت خود استفاده نماید و این مسئله برای ترکیه و اقلیم کردستان عراق سودآور بوده است در مورد ایران نیز ترکیه مسیر مشابهی را دنبال کرده است و سیاست و ۱۰۵ منافع ناشی از تجارت این انرژی را بر بسیاری از مسائل همیشه اولویت داده است.

۳-۲- روابط ترکیه با اسرائیل

یکی از مشکلات سیاست‌گذاری ایران در قبال ترکیه ایران به روابط ترکیه و اسرائیل است، ترکیه با اسرائیل دارای روابط نظامی است و در سوی دیگر ترکیه نیز با این مشکل مواجه است زیرا افزایش روابط ایران و ترکیه و تعامل بیشتر روابط بین ایران و ترکیه منجر به افزایش سوءظن اسرائیل و پایتخت‌های غربی نسبت به ترکیه می‌شود. اسرائیل نیز در سال‌های گذشته تلاش‌هایی را برای مدنظر ترکیه در جهت بهبود روابط داشت نموده است مثلاً سربازانی را که در ۳۱ مه ۲۰۱۰ هشت شهروند ترک را کشتند تحت تعقیب قضایی قرار داد است.

۳-۳- برنامه هسته‌ای ایران

یکی از مسائلی که سیاست‌گذاری ایران را در قبال ترکیه با چالش‌های مواجه می‌کند این است که ترکیه مخالف برنامه هسته‌ای ایران و موافق مهار هسته‌ای ایران است و به دنبال منطقه‌عاری از سلاح‌های اتمی است، از سوی دیگر نیز سعی دارد که یک نقش میانجی را بین ایران و غرب در قبال مسئله هسته‌ای بازی

کند اما شراکت ترکیه در قبال برخی از اهداف هم‌پیمانان غربی خود در خاورمیانه مانند عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای و مخالفت با برنامه هسته‌ای ایران همراهی با راه‌حل‌های غربی سر مسئله اسرائیل و فلسطین سیاست‌گذاری ایران در قبال ترکیه را می‌تواند با چالش‌های مبارزه نماید.

۳-۴- روابط ترکیه با جهان غرب

افزایش بیشتر صادرات ترکیه به غرب مسئله تبعیت از غرب که منجر به افزایش شکاف بین ایران و ترکیه می‌شود یکی از دشواری‌های سیاست‌گذاری ایران در زمینه ترکیه است. سیاست بین‌المللی ترکیه برخلاف ایران از یک نوع سکوت در برابر اقدامات آمریکا و غرب برخوردار است و هرچند اظهارات مختلفی در مخالفت با اسرائیل از سوی مقامات ترکیه منتشر می‌شود اما در عمل ترکیه در برابر دیکته‌های آمریکا و اسرائیل تسلیم می‌شود و عمل‌گرایی در برابر گفتمان مقاومت ایران منجر به ایجاد یک دو سوی درد بالای روابط منطقه‌ای ایران و ترکیه می‌شود که تعارض را بین ایران و ترکیه افزایش می‌دهد و این مسئله در سیاست‌گذاری‌های ایران با ترکیه تأثیرگذار است، اما ذکر این مسئله نیز ضروری است که از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه نوعی چرخش به سمت شرق و به سمت اسلام‌گرایی و ارزش‌های ناسیونالیستی ترکی در کشور ترکیه دیده می‌شود که این مسئله می‌تواند منجر به کاهش تعارضات بین ایران و ترکیه و در نتیجه آسان‌تر شدن سیاست‌گذاری ایران نسبت به ترکیه شود.

۱۰۶

ترکیه هرچند با ایران اتمی مخالف است اما در شورای امنیت در سال ۲۰۱۰ بر علیه تحریم‌های ایران رأی منفی داده است افزایش روابط ایران و ترکیه منجر به این مسئله می‌شود که غربی‌ها به این مسئله سوءظن داشته باشند که ترکیه به شرکای غربی خود پشت کرده است و این موضوع می‌تواند یک عامل بازدارنده در روابط بین ایران و ترکیه باشد. موضوعی که وجود دارد این است که منافع کلیدی ترکیه در غرب و روابط غرب با اسرائیل سیاست‌گذاری ایران در قبال ترکیه را تا اندازه‌ای با چالش مواجه می‌سازد. موقعیت ترکیه در نزدیکی تنظیم کانال جهان منتشر شده در قلمرو این کشور دسترسی بسیار خوبی در خاورمیانه برای استقرار حمل و نقل سلاح‌ها محموله‌ها و آموزش پرسنل توسط ارتش ایالات متحده آمریکا و ناتو را داشته باشد و همچنین حضور آمریکا و ناتو در خاک ترکیه منجر به کاهش نگرانی این کشور است مسئله حمله نظامی همسایگان به خاک این کشور شده است (Zanotti & Thomas, 2019: 2).

رقابت ایران و ترکیه بر سر راه و ترابری بدون در نظر گرفتن عوامل ایالات متحده آمریکا قابل درک نیست در واقع رقابت ترکیه و ایران در عراق به دلیل ایجاد یک خلاء قدرت پس از تقاطع آمریکا می‌باشد که مشابه این الگو پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در جمهوری‌های سابق روسیه رخ داد.

۳-۵- رقابت‌های منطقه ایران با ترکیه در سوریه و عراق

ترکیه سعی دارد به سمت یک امپراطوری در مساحت منطقه هم حرکت کند و تبدیل به یک بازیگر هژمونیک در منطقه شود و در تلاش است که یک بلوک اسلام‌گرا را ایجاد کند و منظور از این‌رو که اسلام‌گرا قطعاً اتحاد با ایران نیست و سیاست خارجی خود را بر مبنای آرمان‌هایی قرار داده است که این مسئله نیز واگرایی بین ایران و ترکیه را افزایش می‌دهد و با افزایش واگرایی روابط بین ایران و ترکیه سیاست‌گذاری دو کشور نسبت به هم با چالش‌ها و پیچیدگی‌های بیشتری مواجه می‌شود.

دو کشور در عراق با هم رقابت می‌کنند و ترکیه سعی در حمایت از اهل تسنن در عراق دارد و ایران نیز سعی در حمایت از شیعیان عراق دارد هرچند رقابت بین دو کشور در عراق محتاطانه است اما هر دو کشور سعی دارند که همدیگر را در عراق مهار کنند که سیاست‌گذاری منطقه‌ای ایران در قبال ترکیه را می‌تواند با چالش‌هایی مواجه کند این است که هرگونه واگرایی و افزایش رقابت بین ایران و ترکیه منجر به این مسئله می‌شود که دشمنان مشترک ایران و ترکیه از جمله پ.ک.ک و سایر گروه‌های کردی از این شکاف استفاده نمایند و وجود گروه‌های تروریستی تجزیه‌طلب هرچند عامل یک همگرایی بین ایران و ترکیه است اما می‌تواند محدودیت‌هایی را در زمینه سیاست‌گذاری منطقه‌ای ایران در رقابت با ترکیه برای جلوگیری از سوء استفاده دشمنان مشترک دو کشور ایجاد نماید. رجب طیب اردوغان رئیس‌جمهور ترکیه نیز نارضایتی خود را از نفوذ ۱۰۷

فزاینده ایران در عراق پس از سقوط نیروهای آمریکایی اعلام کرده است (Ayman, 2014: 15).

این مسئله که ایران یکی از بزرگترین شرکای تجاری عراق مبدل شده است و روابط تجاری گسترده‌ای بویژه با شیعیان عراق در مناطقی مانند بستره را دارد و بازارهای عراق بازارهای ایده‌آل برای صادرات ایران می‌باشد و تلاش ترکیه برای حضور در عراق و سرمایه‌گذاری‌های ترکیه در اقلیم کردستان عراق که رشد قابل توجهی داشته است ترکیه را در منطقه عراق در قامت یک رقیب برای تهران مبدل کرده است و ترکیه سعی کرده است که بیشتر از ۱۰۰ شرکت در بصره داشته باشد و در مجموع ترکیه نیز سعی کرده است که حضور اقتصادی گسترده در عراق داشته باشد مثلاً در سال ۲۰۱۲ تمام صادرات ترکیه به عراق به ۱۰,۷ دهم میلیارد دلار افزایش یافت (Ayman, 2014: 13).

ترکیه سعی دارد که با افزایش تلاش برای چانه‌زنی با آمریکا بر سر مسئله اقلیم نفوذ اقتصادی خود را در این منطقه افزایش دهد و قدرت اقتصادی خود را در منطقه اقلیم عراق بعنوان یک عامل برای نفوذ سیاسی بکاربرد (Ayman, 2014: 14). باید به این مسئله اشاره نمود که رقابت فزاینده ایران و ترکیه بر سر عراق و انتظارات و رویکردهای مختلف ایران و ترکیه در قبال تحولات بهارهای عربی که در ایران تحت عنوان بیداری اسلامی نامیده می‌شد و آنکارا نگران قیام شیعیان در بحرین و مصر بود و در نقطه مقابل به قدرت رسیدن

اخوان‌المسلمین در تونس و مصر منجر به افزایش رقابت بین ایران و ترکیه در سطح منطقه شده است (Ayman, 2014: 16).

درگیری‌های ترکیه در سوریه نیز چالش‌هایی را با روابط ترکیه با همسایگان‌اش ایجاد کرده است بطور مثال در زمان جنگ سوریه ایران و روسیه سعی در نزدیک شدن به نیروهای کرد شمال شرقی سوریه یعنی یگان‌های YPG را داشتند همزمان آمریکا نیز سعی می‌کرد که در این منطقه نفوذ داشته باشد اما ترکیه از ناامنی‌های حاصل شده در سوریه برای سرکوب یگان‌های کردهای شمال شرقی سوریه استفاده می‌کرد (Zanotti & Thomas, 2019: 6).

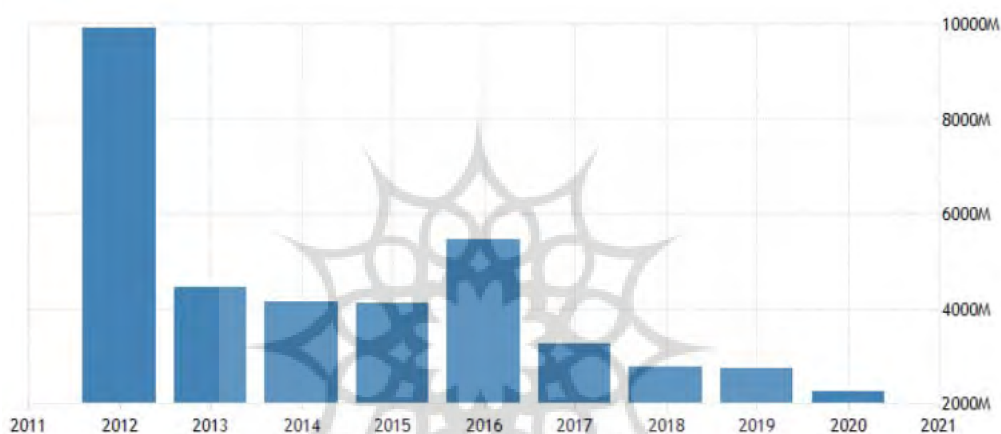
۳-۶- پیچیدگی روابط اقتصادی ایران و ترکیه تحریم‌های ایران

ایران از خاک ترکیه بعنوان یک مسیر برای دور زدن تحریم‌های آمریکا استفاده می‌کند می‌تواند بعنوان یک عامل برای ایجاد محدودیت‌هایی در زمینه سیاست‌گذاری‌های منطقه ایران برای رقابت با ترکیه عمل نماید. یکی از پیچیدگی‌های روابط ایران و ترکیه این است که این دو کشور هرگز از نظر سیاسی در کنار آن قرار نگرفته اما سابقه طولانی در اولویت دادن به روابط اقتصادی خود را داشتند ترکیه در مقاطع زیادی روابط اقتصادی خود با ایران را بر روابط دیپلماتیک ترجیح داده است و در زمان تحریم‌های ایران ترکیه به یک چالش برای تحریم‌ها و بدتر شده است و مشوق‌هایی که ترکیه می‌تواند برای تحریم‌های ایران ارائه دهد تحریم‌های ایالات متحده آمریکا را با روش‌هایی بر هم زند کشورهای دیگری مانند هند و چین می‌تواند به این مهم دست بزنند، در دوران اوج تحریم‌های آمریکا و سازمان ملل متحد علیه ایران ترکیه دارای معافیت-هایی از تحریم‌های ایران بود و به واردات گاز طبیعی و نفت خود از ایران ادامه داد و این مسئله میزان تحریم‌ها علیه ایران را کاهش داد. یک مسئله دیگر که سیاست‌گذاری اقتصادی ایران را با ترکیه دچار مشکل می‌کند مشکل ارزی می‌باشد زیرا تجارت جهانی با دلار انجام می‌شود و انجام مبادلات مالی ترکیه با ایران با استفاده از دلار با تحریم آمریکا مواجه خواهد شد. در نتیجه این بخش این پیچیدگی اقتصادی در روابط ایران و ترکیه و نیاز ترکیه به ایران می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای ایران با ترکیه تأثیرگذار می‌باشد و سیاست‌گذاری‌های ایران در زمینه رقابت منطقه‌ای با ترکیه را در برخی از نقاط تحت تأثیر قرار بدهد که مثلا می‌توان به این مساله اشاره نمود که ایران حق آذربایجان برای حضور در قره‌باغ را مورد پذیرش قرار داد و عامل تحریم‌ها و مساله اقتصادی در این نمونه توانست در مساله منطقه‌ای تأثیرگذار باشد.

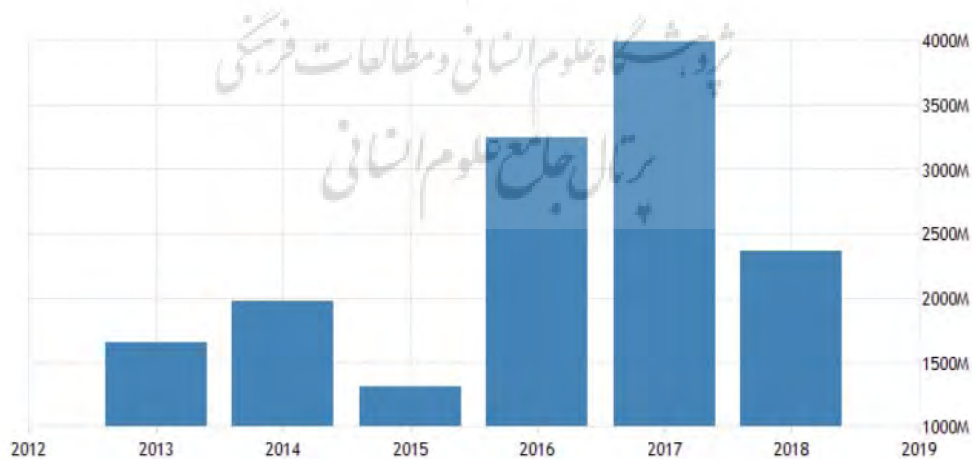
عامل تحریم‌های ایالات متحده آمریکا بر علیه ایران بر روابط بین ایران و ارمنستان نیز تأثیرگذار بوده است و تهران از ارمنستان بعنوان یک کریدور استفاده می‌کند و منافع ژئوپلیتیکی و اقتصادی را در این منطقه را دارد. تلاش ترکیه برای حمایت از آذربایجان در رقابت منطقه‌ای با ارمنستان تعاملات ایران با ترکیه را تحت

تأثیر قرار داده است (Arjmand, 2018: 20). یکی دیگر از چالش‌هایی که روابط ایران و ترکیه و سیاست-گذاری این کشور را با مشکلاتی مواجه می‌کند این است که ترکیه به دلیل کمک به ایران برای دور زدن تحریم‌ها از سوی آمریکا تحت فشار بوده است بطور مثال یک کیفرخواست در نیویورک بر علیه بانک‌های ترکیه به دلیل تقلب پولشویی و سایر جرائم مربوط به تحریم و تلاش برای دور زدن تحریم‌های آمریکا علیه ایران صادر شد که مسئله فشار آمریکا برای جلوگیری از دور زدن تحریم‌های ایران از مسیر ترکیه می‌توان سیاست‌گذاری ایران در قبال ترکیه را با چالش‌هایی مواجه نماید (Zanotti & Thomas, 2019: 7).

۱۰۹

نمودار ۳) میزان صادرات ترکیه به ایران از بازه زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۰

نمودار ۴) میزان صادرات ایران به ترکیه

۳-۷- بحث ایدئولوژیک

بحث ایدئولوژیک در رقابت‌های بین ایران و ترکیه وجود دارد اما به اندازه رقابت‌های ایران و عربستان تأثیرگذار نیست. از دیدگاه ایدئولوژیک حمایت ایران از شیعیان و حمایت ترکیه از اخوان المسلمین و حمایت ترکیه از به قدرت رسیدن اخوان المسلمین در منطقه از جمله مصر و تلاش ترکیه برای براندازی بشار اسد در دوران جنگ داخلی سوریه و حمایت ایران از بشار اسد بعنوان یک عامل واگرا در روابط بین ایران و ترکیه هم نمی‌کند (Ayman, 2014: 19).

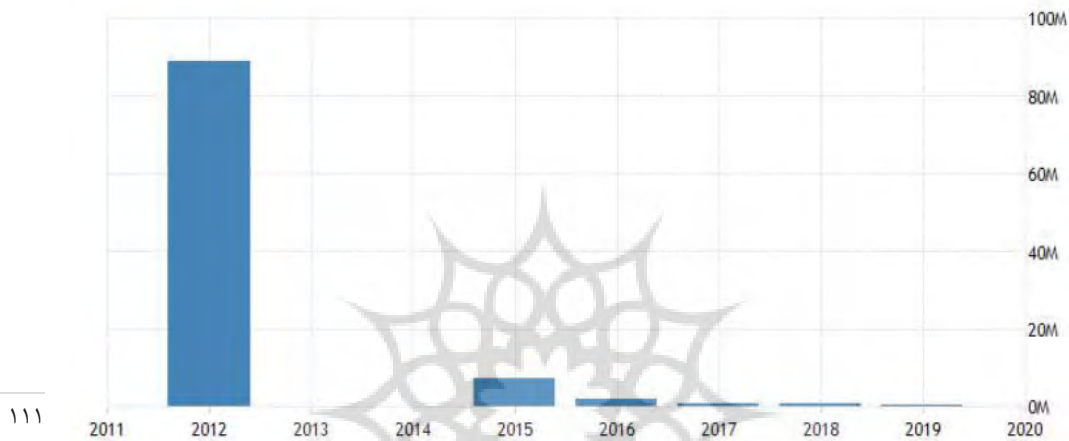
۴- بحرین**۴-۱- نفوذ عربستان سعودی و اعضای شورای همکاری‌های خلیج فارس در بحرین و رقابت بر سر****صادرات نفت**

یکی از عواملی که روابط بین بحرین و ایران را پیچیده می‌کند عضویت بحرین در کشورهای شورای همکاری‌های خلیج فارس می‌باشد. در پاسخ به اعتراضات در بحرین عربستان سعودی نیروهای خود را برای سرکوب به شیعیان این کشور بحرین فرستاد (Bahgat & Ehteshami, 2017: 132).

۱۱۰ مداخله نیروهای شورای همکاری‌های خلیج فارس در این کشور روابط ایران و بحرین را با چالش‌هایی مواجه می‌سازد، بطور مثال در اعتراضات بهارهای عربی در بحرین ایران به این عمل اعتراض کرد و بحرین کاردار ایران را اخراج کرد و از زمان بهارهای عربی پیشرفته در روابط بین ایران و بقیه عناصر نشده است. به جزء سایر اعضای شورای همکاری‌های خلیج فارس وجود مولفه عربستان سعودی نیز سیاست‌گذاری ایران در قبال بحرین را با چالش‌های مواجه کرده است و روابط عربستان سعودی و بحرین سیاست‌گذاری ایران در قبال بحرین را با چالش‌هایی مواجه می‌نماید بطور مثال در سال ۲۰۱۶ پس از اینکه عربستان روحانی شیعه شیخ باقرالنمر را اعدام کرده و سفارت عربستان سعودی در ایران بسته شد بحرین نیز بلافاصله پروازهای خود را با ایران تعلیق نمود. اهمیت ژئوپلیتیک بحرین منجر به این شده است که بطور کاملاً مورد توجه عربستان سعودی نیز قرار بگیرد و دلیل وابستگی آل خلیفه به عربستان منجر به چالش‌هایی در سیاست‌گذاری بین روابط ایران و بحرین می‌شود. یکی از مشکلات روابط ایران با همسایگان‌اش در خلیج فارس از جمله عربستان سعودی قطر و امارات و بحرین این است که این کشورها به شدت به درآمدهای نفتی وابسته هستند و این مسئله رقابت‌ها بین این کشورها را تشدید می‌نماید. و تعارض منافع و رقابت بر سر منافع نفتی می‌تواند سیاست‌گذاری اقتصادی و سیاسی ایران را با این کشورها از جمله بحرین با چالش‌های جدی مواجه نماید (Bahgat & Ehteshami, 2017: 1).

۲-۴- روابط اقتصادی ضعیف

عامل اقتصادی که سیاست‌گذاری ایران در قبال بحرین را با چالش مواجه می‌کند. روابط اقتصادی قوی بین ایران و بحرین می‌باشد. سرکوب شیعیان بحرین توسط آل‌خلیفه روابط بین ایران و بحرین را متشنج نگه می‌دارد (Sharma, 2016: 2). به دلیل اختلافات سیاسی و تعامل اقتصادی بین دو کشور بسیار کم است و براساس گزارش سال ۲۰۱۱ تجارت بین دو کشور بالا و ۵ میلیارد دلار بوده است.

نمودار ۵) صادرات بحرین به ایران از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹

نمودار ۶) صادرات ایران به بحرین

۳-۴- رفتار دولت بحرین با شیعیان و مواضع ضدایرانی بحرین

یکی از مسائلی که روابط بین ایران و بحرین را تحت شعاع قرار می‌دهد این است که ایران دارای یک حکومت تئوکراسی برمبنای شیعه است و اکثریت شیعه ایران بحرین نیز خواهان استقلال هستند، این مسئله منجر به عقب‌گرد در روابط بین ایران و تشنج در روابط بین ایران و بحرین می‌شود و همچنین این مسئله یک اقلیت سنی بر اکثریت شیعه در بحرین حکمفرما است و در نظر گرفتن عامل تئوکراسی دینی سیاست‌گذاری حکومت ایران در قبال بحرین سیاست‌گذاری حکومت ایران در قبال بحرین را با پیچیدگی‌های مواجه می‌کند (Sharma, 2016: 1). از عوامل مهم مذهبی که سیاست‌گذاری ایران در قبال بحرین را با چالش مواجه می‌کند رفتار دولت بحرین در قبال شیعیان است مثلاً در سال ۲۰۱۶ وزارت کشور بحرین تابعیت عیسی قاسم روحانی برجسته شیعه این کشور را سلب نمود و دولت این کشور به وی را به ترویج فرقه‌گرایی و ارتباط با ایران محکوم کرد و این اقدام از طرف ایران محکوم شد و رهبر ایران نیز این اقدام را محکوم نمود در ۱۰ نوامبر ۲۰۱۷ امروز را در خطوط اصلی نفت بحرین در جنوب منابع منجر به این شد که دولت بحرین این اقدام را به ایران نسبت به دهد.

عوامل جغرافیایی مانند حاکمیت ایران و بحرین در تنگه هرمز عوامل سیاسی مانند نفوذ شدید عربستان سعودی در بحرین و ادعای بحرین بر جزایر سه‌گانه ایران ابوموسی، تنب کوچک، تنب بزرگ روابط ایران و بحرین را با چالش‌هایی مواجه می‌کند (Bahgat & Ehteshami, 2017: 12). حکومت‌های حاضر در بحرین به هرگونه حضور فرهنگی ایران در بحرین نگاه منفی دارند و دنبال مشروعیت‌زدایی از عامل ایرانی و زبان فارسی در بحرین هستند و با وجود اینکه ایران میراث بسیاری در بحرین دارد دولت بحرین این سعی در مبارزه با میراث ایران در بحرین را دارد (Bahgat & Ehteshami, 2017: 25).

۴-۴- حضور نظامیان آمریکایی در بحرین

موقعیت استراتژیک بحرین این کشور را در قبال بقیه کشورها آسیب‌پذیر کرده است در نتیجه این کشور برای تأمین امنیت خود اقدام به اجازه به حضور نظامیان خارجی از جمله نظامیان آمریکایی و عربستان سعودی در داخل خاک خودش را قرار داده است (Bahgat & Ehteshami, 2017: 8). باید افزود که بحرین همیشه روابط نظامی زیادی با آمریکا دارد و سالیان مقادیر زیادی تسلیحات مدرن از آمریکا خریداری می‌کند ناوگان پنجم دریایی ایالات متحده آمریکا در منامه حضور دارد و این مسئله یک عامل واگرایی و تلاشی در زمینه سیاست‌گذاری ایران درباره بحرین است (Bahgat & Ehteshami, 2017: 41). ایران معتقد به یک چارچوب امنیتی است که حضور نظامیان خارجی در بحرین بر ثبات ایران و امیر ماندگی ایران تأثیرگذار است و این مسئله منجر به سردی روابط ایران و بحرین می‌شود (Bahgat & Ehteshami, 2017: 64).

نتیجه‌گیری

در بررسی مولفه‌هایی که منجر به دشوار شدن سیاست‌گذاری‌های ایران در قبال همسایگان‌اش می‌شود چهار مولفه در هر سه کشور مشترک بود و در مورد هر سه کشور صدق می‌کرد که مولفه اول رقابت بر سر منابع انرژی بود که عربستان سعودی و بحرین سعی می‌کردند تا با ایران بر سر مارکت‌های نفت و بازارهای نفت رقابت داشته باشند و ترکیه نیز که خودش دارای منابع نفت و گاز نیست سعی می‌کند با حضور در منطقه قفقاز و با حضور در عراق کشورش را تبدیل به هاب انرژی منطقه بین بنماید و مسائل ژئوپلیتیک منطقه را بگونه‌ای رقم بزنند تا همه لوله‌های نفت از عراق و کردستان عراق گرفته تا لوله‌های نفت آسیای مرکزی و جمهوری آذربایجان و خود ایران از داخل خاک ترکیه به سمت اروپا عبور نماید، که این مسئله می‌تواند امنیت همه کشورهایی که خط لوله آنها از سمت ترکیه به داخل خاک اروپا وارد شده است را با امنیت ترکیه گره بزند.

مورد بعدی که چالش بین ایران با بحرین و عربستان سعودی از یک سمت و ترکیه را از سمت دیگر رقم می‌زند این است که ایران به دنبال ایجاد هلال شیعی و حمایت از محور مقاومت در منطقه است درحالی‌که ترکیه به دنبال به قدرت رساندن گروه‌های دارای گرایش اخوانی باشد و از اهل تسنن عراق حمایت می‌کند و همچنین عربستان به دنبال گسترش اندیشه وهابیت در منطقه است. همچنین حکومت بحرین نیز به دلیل اینکه یک اقلیت سنی بر یک اکثریت شیعه حکومت می‌کند برای حفظ قدرت خود بطور اتوماتیک با مذهب شیعه دارای چالش‌هایی می‌باشد. در نتیجه عامل مذهب نیز یک عامل مشترک بین سه کشور برای ایجاد چالش‌هایی در زمینه سیاست‌گذاری ایران در قبال همسایگان‌اش و یا برعکس می‌باشد.

مسئله بعدی که سیاست‌گذاری‌های ایران را در قبال همسایگان‌اش با چالش مواجه کرده است این است که حکومت ایران با ایالات متحده آمریکا بنابه دلایل تاریخی و تلاش ایالات متحده برای تحمیل هژمونی خود به ایران و سایر کشورهای جهان دارای تضادهایی می‌باشد در عین حال هر سه کشور یعنی عربستان ترکیه و بحرین دارای روابط خوبی با ایالات متحده آمریکا می‌باشند و همچنین در خاک خود پایگاه‌های نظامی را در اختیار ایالات متحده آمریکا قرار دادند که حضور این پایگاه‌های نظامی در نزدیکی خاک ایران می‌تواند مشکلات امنیتی متعددی را برای ایران به وجود آورد و علاوه بر این مسئله تحریم‌ها و تلاش آمریکا برای محدود کردن ایران نیز روابط ایران با این سه کشور تأثیر منفی گذاشت و سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای ایران در این سه کشور را با چالش‌هایی مواجه کرده است. مسأله آخر نیز کاهش میزان مراودات اقتصادی بین سه کشور بوده است که همیشه منجر به کاهش روابط و افزایش چالش‌های سیاست‌گذاری بین کشورها می‌شود.

فهرست منابع

- 1- Allouch, M (2021). Turkish-Iranian competition in South Caucasus, Memo Middle East Monitor, <https://www.middleeastmonitor.com/20211011-turkish-iranian-competition-in-south-caucasus>
- 2- Arjmand, M. J. J (2018). “Iran and Turkey in the South Caucasus: Competition and Cooperation”, *Journal of Iran and Central Eurasia Studies* 1, 1 (Spring 2018): 15-31.
- 3- Ayman, S. G (2014). “Turkey and Iran: Between Friendly Competition and Fierce Rivalry”, “Arab Studies Quarterly”, Vol. 36, No. 1 (Winter 2014), pp. 6-26.
- 4- Henderson, H. Z.-F. A. J. C (2010). “Islamic Tourism and Managing Tourism Development in Islamic Societies: The Cases of Iran and Saudi Arabia”, *International Journal of Tourism Research*, 79–89 (2010).
- 5- Jim Zanotti, C. T (2019). “Turkey: Background, U.S. Relations, and Sanctions in Brief”, *Congressional Research Service*, November 8.
- 6- Mabon, S (2019). “Routledge Handbook of International Relations in the Middle East”. *Saudi Arabia and Iran Islam and foreign policy in the Middle East*.
- 7- Mahsa, Rouhi (2018). “US–Iran Tensions and the Oil Factor”, *Survival*, 60:5, 33-40, DOI: 10.1080/00396338.2018.1518367.
- 8- Mustafa, Karahamad, J. P (2021). Overcoming Gulf-Rivalry? Challenges and Chances of Saudi-Iranian Dialogue, Prif Blog: <https://blog.prif.org/2021/05/18/overcoming-gulf-rivalry-challenges-and-chances-of-saudi-iranian-dialogue/>
- 9- Quilliam, G. B. A. E. N (2017). Security and Bilateral Issues between Iran and its Arab Neighbours.
- 10- Sharma, M. A (2016). Sectarianism: A Blemish on Iran-Bahrain Relation. Center for Air Power Studies (CAPS).
- 11- Sons, A. F.-N. A. S. (2021). “The Saudi-Iran Conflict Up Close”, *Handelsblatt Global Edition*. No. 357 · Friday, January 29.
- 12- Tahsin, Bakirtas (2020). “The relationship between crude oil exports, crude oil prices and military expenditures in some OPEC countries”. *Resources Policy* 67.
- 13- Ukkasha, M (2021). Bahrain-Iran Foreign Relations: A Brief Case Study – Analysis. Eurasiare view <https://www.eurasiareview.com/10122021-bahrain-iran-foreign-relations-a-brief-case-study-analysis/>.
- 14- Wald, E. R (2018). “Turkey and Rkey and Iran: Energy, Economy, And Politics in The Face of Sanctions”, *Turkish Policy Quarterly*, Volume 17 Number.
- 15- Turkey, Crises over Israel and Iran (2010). “International Crisis report”. *Europe Report*, No.208 – 8 September 2010.
- 16- <https://tradingeconomics.com/>